

Hogy lesz a *hostis*ből *hospes*?

A latin *hostis* szó ellenséget, a *hospes* szó pedig vendéget jelent. A két szó hasonlósága jelzi, hogy a két fogalom között valami rokonság létezik. Közös az ellenségnél és a vendégnél, hogy eredetileg „idegen”, nem tartozik megszokott körünkbe. Zavarja tevékenységeink megszokott lefolyását.

A helyzet még fenyegetőbb, ha olyan nyelven beszél, amelyet nem értünk. Olaszország egy vidéki városkájában történt. Megjelent ott egy holland turistacsoport, akik nagy hangon beszélgettek egymással. Egy ottani olasz kislány állt az utcán, nagy szemeket meresztett a turistákra, dühös lett, és elkezdett kiabálni: „Ezek bolondok, bolondok! Értelmetlen szavakat ordítanak!” Próbáltuk a kislányt csitítani, mondván, hogy ezek az idegenek nem bolondok, az ő nyelvüket beszélik, és megértik egymást. De nem tudtuk a kislányt meggyőzni. Csak tovább kiabált: „Bolondok, bolondok!”

Nem csak ennek a kislánynak volt ilyen reakciója az idegen beszéd hallatán. Az ókori görögök a többi népet *barbaroi*nak nevezték. A *barbaroi*: hangutánzó szó. A dallamos, intellektuálisan finoman kicsiszolt görög beszédhez viszonyítva más népek beszéde a görögöknek csak csúf *bar, bar, bar, bar* dadogásnak hangzott. Az európai nyelvek „barbár” szava ebből a *barbaroi*ből származik. Aki nekünk értelmetlennek tűnő nyelven beszél, az „babár”.

Különböző nyelveken beszélő emberek között akkor kezd oldódni a viszony, ha ki tudunk mondani a másik nyelvén egy neki kedves szót. Amikor Magyarországot elárasztották a háború alatt az orosz katonák, mindjárt más lett egy oroszral a viszony, ha kimondtuk a *zsena* szót. Felderült az arca, talán még elő is kotorta a zsebéből felesége fényképét. Már nem voltunk egymás nyelvét nem értő „babárok”. Összekötött a megértett szó, és a közös érzelmi reakció: neki is volt felesége, én is tudtam, hogy mi a feleség.

Kinek-kinek világába betörő „idegen” veszedelmes. Ki tudja, mit akar, mire pályázik. Valószínűleg: *hostis*, ellenség. Amióta az emberiség történelmében kialakultak az egymástól nyelvileg is megkülönböztetett, egymással harcoló csoportok, a másik csoport embere a legtöbbször valóban „ellenség” volt. Nyomon lehet követni a történelemben az ókortól kezdve a harcisan más népeket támadó néptörzsek robbanásait. Például az ókorban az indogermán népek őshazájukból kirohantak keletre és nyugatra, és hódítottak, romboltak, pusztítottak. Az ókor végén a muszlim arabok, a középkorban a mongolok, a korai újkorban a törökök, a 15. századtól kezdve az európai népek nyilakkal, majd puskákkal és ágyúkkal hódítottak és igáztak le népeket, nemzeteket.

Ezért nem csoda, ha a letelepedett népek gyanúval néztek minden idegent. Még akkor is gyanús volt, amikor egyedül jött, mert hátha kém, akit a hódítani akarók maguk előtt küldtek.

Igaz, voltak ősi népek, akik az idegent kivételesen nem „ellenségnek”, hanem „vendégnek” tekintették. A Teremtés könyve ír le szépen egy ilyen jelenetet. „Ábrahám a legforróbb napszakban éppen a sátra nyílásában üldögélt. Amint fölemelte szemét, megjelent neki három férfi, s megállt ott a közelében. Amikor észrevette őket, a sátra ajtajából eléjük szaladt, földig borult előttük, és így szólt: »Uram, ha kegyelmet találtam szemed előtt, ne haladj el szolgálom mellett! Hadd hozzak egy kis vizet, mossátok meg lábatokat, és pihenjetelek a fa alatt! Teszek majd elétek egy falat kenyeret is, hogy felüdítsétek magatokat!« Azok így szóltak: »Tégy, ahogy mondtad!«” (Ter 18,1–5). Ábrahám ezután sült lepényt készített feleségével, a csordából hoz egy fiatal borjút, levágatja, elkészítteti, hoz hozzá vaját és tejet is, és odateszi mindezt eléjük, hogy falatozzanak.

A történet folytatásából kiderül, hogy maga az Úr Isten volt az, akit így vendégként fogadott Ábrahám. Ugyanennek a történetnek következő jelenetében Lot fogad be, tudtán kívül, angyalokat nagy vendégszeretettel házába (Ter 19,1–3).

A görög mitológiában is meséltek az ismeretlen idegenként az embereket látogató Zeuszról, a *Zeus xénios*ról. Ezért a hirtelen betoppanó idegent valami vallási aura vette körül. Nem tudni kicsoda, hátha valami álruhába öltözött istenség. Ezért jól kell vele bánni, nehogy bajt okozzon.

De ezek a felfogások inkább kivételt jelentettek, és nem változtatták meg gyökeresen a „természetes” erkölcsiséget, amelyet Bergson *Az erkölcs és a vallás két forrása (Les deux sources de la morale et de la religion*. Presses Universitaires de France, Paris, 1932; magyar fordítás: Dienes Valéria, Szent István Társulat, Budapest, 2002) című híres könyvében „zárt erkölcsnek” nevez. Ez az erkölcs csak zárt csoporton belül működik, ott rendezi a relatív igazságosság szerint a viszonyokat. E csoport lehet család, vagy törzs, vagy társadalmi osztály, vagy nemzet, de minden esetben zárt. A csoporton kívül állókra nem vonatkozik. Azoknak nincsenek „jogaik”, mert vagy „rabszolgák”, vagy félelmes, vagy leigázandó ellenségek.

Bergson ezzel az erkölccsel állítja szembe a „nyitott erkölcsöt”, amely az abszolút igazságosságot követi, és az egyetemes, mindenkire kiterjedő szeretetet hirdeti és gyakorolja. Ezt az erkölcsöt az azt élő személyek testesítik meg, és róluk terjed tovább a többiekre. Bergson ilyen „személynek” tekinti Jézus Krisztust, aki az egyetemes szeretet parancsát oltotta az emberiségbe. Az ő tanításából és viselkedéséből születik az új erkölcsi imperatívusz, melynek egyik konkrét parancsát fejezi ki a következő jézusi mondat: „Idegen voltam, és befogadtatok. Amikor megtettétek ezt egynek e legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek. Jöjjetek, Atyám áldottai!” (Mt 25,35.40.34). Az „idegen” tehát már nem *hostis*, hanem *hospes*. Nincs korlát. Minden ember: testvér, és az iránta mutatott (vagy nem mutatott) szeretet szerint dől el mindenki végső sorsa: üdvösség vagy kárhozat.

Évszázadokig tartott, amíg ebből a krisztusi nyitott erkölcsből megszületett az egyetemes emberi jogok nyilatkozata, eltűnt a rabszolgaság, és kezd megjelenni a világbéke eszméje. Valljuk be, hogy még nagyon távol van társadalmunk attól, hogy az ember embertársát ne *hostisként* kezelje, hanem *hospesként* befogadja, és neki szolgáljon. De legalább már meg tudjuk fogalmazni erkölcsi imperatívuszként ezt az ideált.